

Transkribering Inspektionspodden avsnitt 7 – Extra anpassningar och särskilt stöd

Hej och välkommen till Inspektionspodden, en podcast från Skolinspektionen. Med den här podden vill vi ta upp intressanta ämnen och områden som vi har granskat och som fått stor uppmärksamhet. Jag som leder det här samtalet heter Agnes Gidlund och är pressansvarig på Skolinspektionen. Skolan ska ju ge alla elever förutsättningar att nå kunskapsmålen. Och elever som riskerar att inte nå målen ska få stöd i form av extra anpassningar och särskilt stöd.

Samtidigt så är det här ett område där Skolinspektionen ofta ser brister. Och det ska vi prata om idag. Och för att göra det på bästa sätt så har jag med mig Johanna Fredman, utredare på Skolinspektionen. Anna Celin, avdelningschef för analys och statistik på Skolinspektionen. Och Linda Sandell, rådgivare på Specialpedagogiska skolmyndigheten SPSM. Som faktiskt är med oss på länk idag.

Hej och välkomna! Tack! Johanna, skulle du kunna ge konkreta exempel på vad extra anpassning är för någonting? Hur ser det ut i klassrummet?

(Johanna) – Det är en väldigt intressant fråga för det kan ju se väldigt olika ut från klassrum till klassrum eller från lärare till lärare. För det som kan vara extra anpassningar i ett klassrum är det inte det i ett annat klassrum.

Det skulle till exempel kunna vara att man får extra tydliga instruktioner som elev. Att läraren går igenom instruktionerna innan lektionen börjar för att det ska bli tydligt för eleven. Det kan också vara så att instruktionerna står väldigt tydligt på tavlan. Att man går igenom dagens schema med eleven. Det kan vara en typ av extra anpassning i en lärares klassrum medan det inte är det i en annan lärares klassrum. Men det kan också vara att det handlar om mer fysiska hjälpmedel. Att man får möjlighet till att vara lite avskärmad när man jobbar enskilt. Det kan också vara så att man använder hörselkåpor. Men sen kan det också vara så att en del elever är hjälpta av att ha ljud. Alltså att man lyssnar på någonting samtidigt som man arbetar. Men det viktiga är ju att det utgår från elevens behov.

Kan du ge exempel på vad särskilt stöd skulle kunna vara?

(Johanna) – Särskilt stöd kan man uttrycka som att det är av lite mer omfattande karaktär. Det skulle till exempel vara att eleven, det är ett stöd som inte kan ges inom den ordinarie undervisningen utan att eleven till exempel jobbar under en längre tid med en specialpedagog.

Linda, krävs det att en elev har en diagnos för att man ska få då särskilt stöd eller extra anpassningar? Eller vad är det som krävs?

(Linda) – Nej, men det krävs inte att en elev har en diagnos för att få särskilt stöd eller extra anpassningar. Det är ju elevens behov som ska avgöra. Och utifrån om det finns svårighet att uppfylla de här betygskriterierna eller kriterier för bedömning av kunskaper som finns så har man ju rätt till extra anpassningar och eller särskilt stöd utifrån det behovet som man har sett i skolan. Det är ju så också att det har ingen betydelse vad orsaken till skolsvårigheterna är. Det kan ju också finnas andra orsaker till att elever har behov av individriktat stöd än en funktionsnedsättning. När det gäller den här utredningen för särskilt stöd så ska ju behovet även utredas om det finns andra svårigheter i skolsituationen.

Så egentligen så är det så att man behöver ingen diagnos utan så länge man behöver stöd så ska man få det helt enkelt?

(Linda) – Ja.

Men vet vi något om vilka årskurser eller åldrar som behoven verkar störst i? Har ni någon koll på det Linda på SPSM?

(Linda) – På SPSM så har vi ingen sån statistik när det gäller antalet elever som är i behov av stöd. Men när det gäller extra anpassningar så finns det ingen formell statistik som handlar om extra anpassningar och hur många elever som har behov av det. Eftersom det inte behöver fattas något formellt beslut om det. Då finns det statistik på det som Skolverket tar fram. Då har det sett lite olika ut under åren.

Under förra läsåret var det 6,2 procent av eleverna som hade ett åtgärdsprogram. Det har ökat successivt i antal sedan 2016-2017 då det var 5 procent som hade ett åtgärdsprogram. Tidigare, 2014-2015, var det uppe i 6,8 procent av eleverna i grundskolan som hade ett åtgärdsprogram. Tidigare än då var det upp mot 12 procent. Innan regleringen om extra anpassningar kom till i skollagen så var det vanligare med åtgärdsprogram inom grundskolan. Mellan 12-14 procent. Sen har det gått ner av naturliga skäl. Men också stigit lite igen de senaste fem åren. Sen ser det väldigt olika ut i olika delar av landet hur stor procent av eleverna som har åtgärdsprogram. Det kan skilja väldigt mycket från nästan inga elever alls till upp mot 20 procent.

Och Anna, Skolinspektionen, vi tittar ju på det här med extra anpassningar och särskilt stöd både i tillsyn och kvalitetsgranskning. Kan du säga någonting om vad vi har sett där?

(Anna) – Ja, vi har ju granskat det här området ganska brett under åren. Dels så gör vi tillsyn, som du nämnde. Då tittar vi efter att man följer regelverket som finns som

extra anpassningar och särskilt stöd. Att man jobbar enligt skollagen helt enkelt. Sen har vi också möjlighet att göra tematiska djupdykningar av olika områden som kan röra just hur man jobbar kvalitativt med området. Så det är det som är grunden för vår inspektion. Och bra att veta också när vi pratar om vad vi har sett, det är att vi väljer ju inte ut skolor slumpmässigt eller att vi åker runt i alla skolor i Sverige när vi gör vår granskning, utan vi väljer ut skolor utifrån att vi tycker och ser att det finns en risk för att här behöver skolinspektionen kolla att man verkligen följer regelverket eller hur man jobbar. Så det är grunden för de resultat vi har. Men med det sagt, extra anpassningar och särskilt stöd, det är ett område där vi i jämförelse med andra områden vi granskar ser många brister och många utvecklingsområden. Både sett över tid men också att det är liknande brister som återkommer i de här granskade skolorna. Då är det till exempel huvudmännens ansvarstagande, det är ju huvudmännen som ska se till att skolorna har insikt i regelverket som styr extra anpassningar och särskilt stöd.

– Och när vi då tittar på skolorna, hur de jobbar, då ser vi ofta att man inte har rutiner för hur man ska jobba. Och har man rutiner så kanske de inte är förankrade och man har ingen gemensam förståelse för hur man ska jobba med stödinsatser. Och då blir det som följd av det, tveksamhet. Vad ska man sätta in för åtgärd? Är det ledning och stimulans eller är det extra anpassningar eller är det särskilt stöd som är den bästa åtgärden för just den här eleven som har de här utmaningarna? En annan sak vi också ser är att det ofta råder oklarheter när man ska anmäla till rektorn. Här ser vi att den här eleven har behov av extra stöd. Och då kan det bli fördröjningar såklart. En elev som har behov att kunna klara sina studier genom extra insatser.

– Det är att man kanske inte alltid har de här kompetenserna inom skolan som behövs inom elevhälsan. Då blir det såklart ett arbete som inte är fullt så bra som det skulle kunna vara om det är rätt personal som jobbar med de här stödinsatserna. Då har man ju inte de här förutsättningarna helt enkelt för att hjälpa alla elever.

– Det vi har sett i några av våra senare granskningar är också att fritidshemmen inte alltid är ihopkopplad med skolans arbete. Det ingår inte som en del i stödarbetet. Och det är ju också en viktig del av skoldagen. Och att det också ofta kan vara så att stödpersonal, alltså de som finns runt omkring på skolan, som kanske inte jobbar som pedagoger eller inom elevhälsan, de har inte heller någon insyn då i planeringen eller att de får ta del av de erfarenheter som man har kring olika elever. Och det kan också ge effekter då på hur elevens stöd ser ut runt omkring den. Vi kan också slutligen säga att det här just med åtgärdsprogram och anpassa studiegång, hur det sker på skolan, det är också någonting där vi kan se brister, att det kan förbättras.

Men Johanna, hur kommer det sig att det ser ut så här då? Vad är det som gör att det är så svårt att få till? Vad skulle du säga?

(Johanna) – Det första jag tänker på är att den här regleringen som finns kring stödinsatser, den har genom olika ändringar som har gjorts genom åren, det har gjort att det har blivit relativt omfattande. Jag tänker utifrån ett lärarperspektiv så kan det vara svårt ibland att veta vad gränsen går mellan extra anpassningar och särskilt stöd. Vi ser tecken på att de extra anpassningarna tenderar att bli allt mer omfattande. Det vi också ser är att anmälan som ska göras till rektor om man befärad att eleven inte ska uppfylla målen, den sker inte alltid.

– Det kan bero på lite olika saker ser vi på skolinspektionen. Det kan till exempel handla om att man som lärare prövar väldigt många olika typer av extra anpassningar i den ordinarie undervisningen.

– Som jag sa tidigare att man tror att man har gjort en anmälan till rektor om utredning av elevens eventuella behov av särskilt stöd. Men att rutinerna är för otydliga så att det hamnar lite mellan stolarna. Och sen också att man behöver som lärare idag få ganska stor stöttning från elevhälsan för att klara av de olika stödinsatser som man ger i form av extra anpassningar inom den ordinarie undervisningen.

Men om man tittar, vilken roll har elevhälsan i det här arbetet då? Vad skulle du säga?

(Johanna) – Elevhälsan har en nyckelroll tycker jag i det här arbetet. En jätteviktig roll. Både då som stöd till läraren, kopplat till kanske en handledande funktion, men även kopplat till hur kan det här särskilda stödet, om vi nu pratar om särskilt stöd, utformas i förhållande till det ämne som läraren undervisar i.

– Jag tycker också att elevhälsan är den funktion som sitter på spetskompetensen och då menar jag inte bara den specialpedagogiska spetskompetensen utan det kan ju vara andra delar av elevhälsan som behöver kopplas in när det gäller särskilt stöd. Och sen tycker jag att det är viktigt att betona att elevhälsan har ju också en alltså förutom att vara en stödjande funktion så är de ju lite spindeln i näten för att koppla ihop vårdnadshavare och även eleven och lärarlaget som ska jobba runt den här eleven.

Linda, vad säger du då? Vad säger SPSM? Varför tror ni att det är så svårt att få till det här med särskilt stöd och extra anpassningar?

(Linda) – Ja, det finns ju vad vi har sett en komplex bild här och det är många faktorer som samspelar och jag håller ju med om det som ni andra säger. Det är ju

så att vi ser att bland annat i den här stora SOU som gjordes 2021-11: "Bättre möjligheter för elever att nå kunskapskraven" så kom det fram en del viktiga delar som blir problematiska som också stämmer överens med Skolinspektionens granskning.

– Det handlar ju som ni har redan sagt om elevhälsans arbete att man inte arbetar tillräckligt samlat med elevhälsan och den övriga personalen. Så att ha olika perspektiv och kompetenser tas till vara och naturligtvis också att förebygga att svårigheter uppkommer. Som vi också har pratat om innan, det här med samverkan mellan lärarna och elevhälsan är ju naturligtvis oerhört central och att man kanske inte då har organisation och arbetssätt som gynnar det här, som inte är tillräckligt stabilt helt enkelt. Och många gånger så saknar man kanske en strategisk styrning också av det här arbetet. Det finns ingen systematik, man har inte några tydliga mål och uppföljningssystem kopplat till det här arbetet då. Och sen är ju regleringen något otydlig kanske. Det finns ju en gränsdragningsproblematik, vilket gör att elever som skulle behöva särskilt stöd inte får det och får det för sent. Och att utredningar drar ut på tiden och så vidare.

– Vi ser ju också när det gäller utredningar till exempel och i de ärenden där vi möter skolpersonal att man tycker att det är svårt med det här samarbetet och den gemensamma analysen av vilka svårigheter som finns och vilka möjligheter som finns för elever. Att man också då ska försöka förstå sin verksamhet både på skolenhetsnivå, gruppnivå och individnivå. Och se, få fram helt enkelt vad det är som behöver förändras. Det kan ju behövas förändringar i undervisningen generellt men också åtgärder som är drivna och betraktas som extra anpassningar och särskilt stöd. Och det att få till den här tvärprofessionella analysen där man verkligen får fatt i åtgärder som stödjer eleven på det sättet som man önskar. Det verkar vara klurigt och många känner sig också ensamma i det arbetet och tycker att det är svårt.

– Sen handlar det också om kompetens naturligtvis då när det gäller till exempel elever med funktionsnedsättningar, men även andra svårigheter som elever kan hamna i av olika slag som man kanske då till viss del saknar. Och där ger vi också mycket stöd kring hur man kan jobba och arbeta i skolan för att möta elever med olika funktionsnedsättningar.

Johanna, vilka skyldigheter har skolan när det gäller elever av särskilt behov av extra anpassningar? Vad ligger ansvaret? Ligger det på lärarna eller rektor eller huvudmannen? Eller vad ligger ansvaret?

(Johanna) – Att stödet ska sättas in skyndsamt har vi pratat om. Och det gäller ju oavsett om det är extra anpassningar eller särskilt stöd.

– Men när det gäller de extra anpassningarna så ligger ansvaret på läraren. Och det kan vara så att det framkommer att eleverna har svårt att uppfylla målen för utbildningen genom ett prov eller ett nationellt bedömningsstöd.

– Men det kan också vara att det kommer från en vårdnadshavare som oroar sig för sitt barns måluppfyllelse. Så då ligger ansvaret på läraren att se till att anpassa undervisningen utifrån den specifika elevens behov.

– När det kommer till åtgärdsprogram så ligger ansvaret faktiskt ytterst på rektorn. För det är rektorn som beslutar om själva åtgärdsprogrammet och att den utredningen görs.

Men vilket ansvar ligger på den som driver skolan då? Det som man kallar för huvudmannen?

(Johanna) – Det vi kan se från Skolinspektionens sida är att flera huvudmän inte har säkrat tillgången till elevhälsan och att det saknas kompetenser inom elevhälsan. Och då blir det ju väldigt svårt att bedriva ett förebyggande och hälsofrämjande arbete som elevhälsan ska göra.

Och vill du lägga till någonting där, Linda?

(Linda) – I ärenden där vi är ute som rådgivare så ser vi också att det är vanligt att det saknas professioner inom elevhälsan eller att det har blivit många byten av olika professioner och rektorsbyten och så vidare och att det då försvårar arbetet. Det i sig kan göra att det haltar lite grann det här arbetet med de extra anpassningarna och särskilt stöd.

Men kan man säga då Linda att stödet är kopplat till ett visst ämne eller hur ser det ut?

(Linda) – Bedömning av stödbehov görs utifrån en helhetsbedömning av hur det går för eleven i skolan i förhållande till de mål som finns. Där får man göra en utredning av särskilt stöd. Då handlar det om att man gör en kartläggning och en pedagogisk bedömning. Då är det i den som man avgör i vilka situationer eleven är i behov av särskilt stöd och i vilka ämnen. Det kan också vara så att eleven är i behov av stöd i olika övergångar, stöd med struktur i sitt arbete, stöd med förberedelser och så vidare. Det behöver inte handla om ett ämne, men det kan också handla om flera ämnen.

Vi på Skolinspektionen har ju faktiskt skrivit en rapport, vi har gjort flera, men i den senaste så tittade vi också på det här med fritids. Kan du säga någonting om det, Johanna?

(Johanna) – Ja, det som vi bland annat såg i den granskningen var ju att det stöd som ges inom ramen för fritidshemmets verksamhet det ofta blir ganska skolifierat om jag får uttrycka mig så. Att man kanske kör på med samma anpassningar som man gör under skoldagen. Och här tänker jag att det blir väldigt viktigt att man jobbar tillsammans i det lärolag eller på den enhet som man jobbar med, med kollegialt erfarenhetsutbyte. Det tänker jag att rektorn ytterst behöver skapa förutsättningar för. Att man kan dela med sig av vad som fungerar bra. Det kan ju vara under skoldagen men det kan även vara tvärtom att det som fungerar bra under fritidstiden av dagen att det faktiskt också kan vara ett stöd för under skoldagen.

Och Johanna, jag börjar med dig. Har du några goda exempel på vad vi har sett som fungerar i skolorna?

(Johanna) – Ja, det har vi. Och det som jag skulle säga som är en väldigt viktig faktor, det är elevhälsans stödjande roll och då kanske framförallt specialpedagogens handledande funktion.

Och Linda, vill du lägga till någonting? Vad ser ni som fungerar ute på skolorna?

(Linda) – Vi ser ju att när man jobbar tillsammans så rektorn driver och leder och stödjer det här arbetet. Och man har ett systematiskt arbete med att utveckla sitt stöd kring eleverna och också har en ambition om att hela tiden utveckla sin undervisning. Man kanske söker stöd ibland hos oss för att diskutera hur vi kan förbättra och utveckla vårt stöd så att vi möter olika elevers behov.

– Då kan det vara till exempel att vi diskuterar hur de gör sina analyser, hur de jobbar med sina åtgärdsprogram som ett pedagogiskt verktyg. Hur de kan kraftsamla också när det blir riktigt tuffa lägen. Och också jobba tillsammans för att tydliggöra vem som ska göra vad och när all personal känner en trygghet i det här arbetet. Och att det också krävs också någon typ av kontinuitet naturligtvis.

– Och så har vi ju sett att när man jobbar med att utforma stödstrukturer i den ordinarie undervisningen som stödjer elevernas lärande och möter olika behov så har man bättre förutsättningar. Det kan ju handla om att man till exempel jobbar med ljudmiljön i verksamheten och man skapar kanske rum i rummen. Man jobbar med olika visuella stödstrukturer och så vidare. Sen räcker inte det naturligtvis utan man behöver också jobba med det här särskilda stödet.

Det finns många som ställer frågor om det och det kan vi också bidra med stöd. Hur kan vi jobba på ett sätt som blir framgångsrikt med särskilt stöd? Det är klurigt och svårt och där behöver man jobba tillsammans. Många gånger är det de som lyckas arbeta väldigt flexibelt. De gör förändringar utifrån vad de ser fungerar eller inte fungerar, och jobbar med flexibilitet i förhållande till hur man arbetar med personalen och grupperna och även med lokalerna, hur den fysiska miljön är utformad och så vidare. Men att man har ändå någon form av grundstruktur.

Men på vissa skolor så är det ju så att det finns väldigt många elever som behöver stöd och extra anpassningar och så. Hur ska man som skola få till det här? Vad säger du Anna?

(Anna) – Ja, det är ju ett tufft jobb såklart om man är i den situationen. Men det är också så att alla elever faktiskt har rätt till att få sin utbildning, enligt de lagar och regler som gäller. Så att skolan måste faktiskt se till att säkerställa det här. De här eleverna de får inte en ny chans till utbildning, utan de ska kunna gå igenom sitt liv med den utbildning de har fått i skolan. Så det är upp till huvudmannen som har det största ansvaret i det här, men i samarbete med skolan och rektorn såklart att se till att det faktiskt landar på plats.

Linda, SPSM ger ju faktiskt stöd till skolorna också när det gäller särskilt stöd och extra anpassning. Kan du berätta lite om vad det, vad är det för faktiskt stöd som ni ger?

(Linda) – Ja, dels har vi tagit fram ett stödmaterial för utredning av en elevs behov av särskilt stöd tillsammans med Skolverket. Det ligger på Skolverkets webbplats och där ger vi ett förslag på en arbetsgång och hur man kan jobba med de olika stegen, kartläggning och pedagogisk bedömning. Hur man tar sig an det här på individ-, grupp- och skolenivå och hur man tittar på olika lärmiljöer: pedagogisk, social och fysiskt lärmiljö. I materialet så för oss ett resonemang kring det här med ledning, stimulans, extra anpassningar och särskilt stöd. Vi har också arbetat fram blanketter för utredningen och för beslut om åtgärdsprogram och också lagt till blanketter för uppföljning och utvärdering av åtgärdsprogram.

– Och sedan så finns det möjlighet att söka stöd genom en förfrågan om specialpedagogiskt stöd och rådgivning hos SPSM. Och där kan man ju få stöd utifrån den fråga man har. Och det kan ju gälla många olika delar i arbetet med extra anpassningar och särskilt stöd. Och där försöker vi utgå från de behov som finns hos verksamheten. Vad det är man upplever som problematiskt. Vi får ofta resonemang kring det här med hur man jobbar med sin utredning av särskilt stöd, hur man jobbar med att tillgängliggöra lärmiljöerna. Det handlar ofta om hur man ska få till det här med samverkan mellan olika professioner, hur ska vi jobba med vår analys. Vi har

kanske elever med olika funktionsnedsättningar, där man vill ha stöd kring hur vi ska möta de här elevernas behov på olika sätt.

– Vi sprider också forskning inom det specialpedagogiska området. Så det handlar om handledning och stöd i komplexa frågor av specialpedagogisk karaktär. Sen har vi också stödmaterial och studiepaket inom många olika områden. Till exempel elevhälsa, tillgänglig utbildning. Vi har det inom MPF och AKK. Sen finns det olika webinarier som handlar om pedagogiska konsekvenser av olika funktionsnedsättningar.

– Vi har också arbetat under många år tillsammans med Skolverket med specialpedagogik för lärande som också berör delvis någon modul som berör systematiskt arbete med stöd i undervisningen. Vi har nu senast jobbat fram en modul som heter MPF, vår tillgänglig utbildning.

Men Anna, hur skulle du säga att Skolinspektionen bidrar till att extra anpassningar och särskilt stöd blir bättre i landets skolor?

(Anna) – Jag tycker att vi kan bidra på flera olika sätt. Dels är det ju faktiskt så att bara vetskapen på skolan om att Skolinspektionen är på väg ut på besök kan göra att ett förbättringsarbete drar igång.

– Och det är ju också så att när vi väl har varit på skolan, vi har kanske sett både brister och utvecklingsområden, då återkommer vi på en uppföljning efter ett tag för att se vad har man egentligen gjort nu då med det som vi uppmärksammade. Och det här är ju också information som vi ger till huvudmannen, för det är fortfarande huvudmannen som har själva huvudansvaret här. Så då bidrar vi väldigt mycket på just den enskilda skolan.

– Sen är vi också noga med att vi vill sprida den kunskap som vi skaffar oss genom våra olika granskningar och våra olika besök. Och då skriver vi till exempel rapporter. Om vi har gjort en tematisk granskning så kan vi skriva ihop en rapport om det som vi sprider på olika sätt. Och då kan ju också andra skolor och andra huvudmän få läsa om både det som vi har sett som kan utvecklas men också om de goda exempel som vi faktiskt ser i många fall också. Vi samverkar med andra myndigheter, till exempel SPSM.

– Det är också ett sätt för oss att kunna bidra till förbättring genom att vi delar med oss om det vi har sett och det vi har lärt oss. Vi kan också bidra genom att vi sprider vår kunskap till regeringen och lagstiftaren. För att kanske kunna bidra till reformändringar eller lagstiftning som kan göra att det blir bättre för de här eleverna.

Vi har pratat en hel del om vad som kan utvecklas men det måste ju finnas en hel del som fungerar också, Anna, vad säger du om det?

(Anna) – Absolut det finns det ju och det är ju faktiskt så att när skolinspektionen kommer ut och besöker skolorna så är det ju i många fall så att vi inte hittar några brister på de skolorna som vi har valt ut att granska och då är det ju faktiskt så att man har ett gott arbete, man ger ett gott stöd och man jobbar tillsammans, och då kommer man också in på de mer pedagogiska aspekterna i arbetet vilket är väldigt värdefullt såklart för elevens utveckling. Där finns ofta ett stöd från elevhälsans olika funktioner och tydliga rutiner för det stödarbetet.

– Det finns väldigt många duktiga pedagoger, lärare, stödpersonal som gör ett fantastiskt arbete helt enkelt för att de här eleverna ska få en bra utbildning.

Så det man kan säga som konklusion här är “att göra tillsammans”, det är det som fungerar.

(Anna) – Det är det som fungerar allra bäst.

Bra och vi lär ha anledning till att titta på detta mer eftersom det pågår flera utredningar om just extra anpassningar och särskilt stöd. Och med det så är det dags att runda av det här avsnittet. De som vill veta mer om skolinspektionens arbete kan gå in på skolinspektionens.se.

Där finns det bland annat en temasida om just särskilt stöd där våra rapporter finns samlat. Så kan man läsa mer. Idag så har du hört Johanna Fredman, utredare på Skolinspektionen. Anna Selin, avdelningschef för analys och statistik på Skolinspektionen. Och Linda Sandell, rådgivare på SPSM.

Och jag, jag heter Agnes Gidlund. Tack för att du lyssnade.